

JOBST ÁGNES:
A nyelv kisajátítása

„A nyelv ragadozó: ha egyszer elszabadult, nehéz újra láncra verni.” Gracián y Morales 17. századi spanyol jezsuita atya, akitől e mondaszármazik, nem is gondolhatta, hogy említett tapasztalata csak gyenge előzmény lehet a múlt századi erőszakhatalmak gyakorlatához képest. Mindez Jobst Ágnes kötetének utolsó oldala után juthat az olvasó eszébe, aki az 1946 és 1951 között megjelent hazai napilapok vezércikkeinek elemzése révén azt vizsgálja, milyen árulkodó jegyeket mutat a nyelv a kommunikáció első szintje mögötti tartalomról, és főleg a célzott beszédéről. A szavak és az általuk közvetített üzenet ellentmondásossága persze nem különleges; az egyébként hétköznapi körülmény egyediségét ezekben az években a hatalom természete adta, a többpártrendszerből az egyeduralom felé tartó pártakarat e téren is megmutatkozó kiérettelensége.

A politikai hatalom és az általa használt nyelv kölcsönhatása természetesen régóta ismert jelenség, mint a fenti idézet is mutatja. A 20. századi európai diktatúrák kül- és belpolitikai viszonyai, az általuk alkalmazott tömegkommunikációs eszközök hatékonysága és kifinomultsága, a propaganda célzatosága azonban minden korábbi

tapasztalatot felülmúlt. A szerző munkáját bevezető, elméleti jellegű összefoglalásában felsorolja az evvel kapcsolatos korábbi vizsgálatokat, a politikai erők viszonyulását a kommunikációs praktikákhoz, s finom különbséget tesz a befolyásolás, valamint a manipuláció között. Mivel saját elemzését a Szabad Nép 1946 és 1951 közötti vezércikkei alapján végzi el, ismerteti a műfajt, s jellemzi a napilapot, amely kezdetben az MKP, majd jogfolytonossággal bírva az MDP lapja – nyugodtan mondható: szócsöve – lett. Eközben röviden sor kerül az első időszak többszólamú hazai sajtójának bemutatására is, különös tekintettel az általános hangvétel változására: míg a koalíciós időben a Szabad Nép irányvonala az ellenségként felfogott politikai ellenfelek legyőzésére, addig az egyeduralom megszerzése után helyzetének legitimációjára irányult.

A sajtótörténeti összefüggések felvázolása után a szerző ismerteti a nyelvtudomány lehetőségeit a médiaüzenetek elemzésében. A választott tárgy és történelmi összefüggései elsősorban a retorikai elemzést, valamint a metaforikus beszéd vizsgálatát követelik meg. Igen érdekes és differenciált értelmezéssel jár a névmáselemzés, amely célzatoság és bizonytalanság egyidejű jelenlétét mutatja. Különösen tanulságosak

a nemzet érdekeire vonatkozó önmegjelenítési, illetve a fordulat éve utáni önreprezentációs stratégiák. Jobst Ágnes észrevételeit mindig összeveti a szakirodalom korábbi megállapításaival, illetve kitér a többi napilap hasonló közleményeire – amíg voltak ilyen lapok –, hogy bizonyíthassa a Szabad Nép által használt nyelvbéli és kommunikációs eszközök egyediségét és céltudatosságát. Nagyon jól szemléltetik mindezt az ellenségkép fogalmi változásai a Szabad Nép cikkírói által használt nyelvben; az ezt bemutató, kétszeres elemzést tartalmazó fejezet a kötet egyik legérdekesebb része.

A diktatorikus államvezetés természetesen kialakította a saját szókészletét, amely szoros kapcsolatban állt a korábbi jelentések megváltoz(tat)ásával. Erről részletes és bő példákat tartalmaz két ikerfejezet. A kötet végén pedig egy igen gazdag, speciális szótár található, amely a politikai töltésű szavakat és kifejezéseket regisztrálja a Nyelvőr 1947 és 1956 közötti évfolyamai alapján. Az adott évek politikai, gazdasági, művelődési viszonyai iránt érdeklődők számára ezek az oldalak kész aranybányát jelentenek. Jobst Ágnes munkáját gazdag irodalomjegyzék, az elemzett vezércikkek szövegei, valamint a Ludas Matyi néhány korabeli karikatúrája zárja. A kötet erénye, hogy nyelvészeti ered-

ményei mellett a tágon értelmezett ötvenes évek hazai valóságának megismeréséhez is hozzájárul.

BUDA ATTILA

*(Tinta Kiadó, Budapest, 2010,
168 oldal, 2100 Ft)*

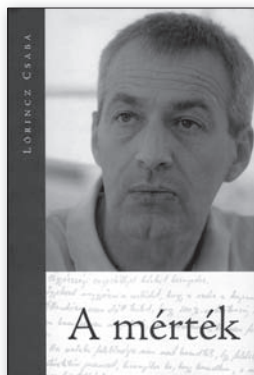
LÓRINCZ CSABA:
A mérték

Vannak az ember és a nemzet életében olyanok, akikre emlékezni kell. Úgy vettek részt az életünkben, annyi mindent tettek hozzá, hogy egyszerűen muszáj. Különösen igaz ez akkor, ha valaki olyan horderejű munkát végzett el rövid idő alatt, mint Lőrincz Csaba – és ha olyan kevésbé ismeri munkásságát a széles nagyközönség, mint a korán elhunyt filozófusét, diplomatáét és politikusét.

A kötet, amely az emlékezés feladatát hivatott ellátni, egyáltalán nem szokványos műfajú kiadvány. A címe már önmagában sokatmondó: *A mérték – Egybegyűjtött írások tőle és róla*. A bevezetőben Pethő Sándor egy személyes hangú visszaemlékezéssel mutatja be azt a Lőrincz Csabát, akit ő ismert. Így ír: „Sok mindenkit ismerek innen is, onnan is, a teóriát építők közül sokat láttam, aki a betonkeverő közelébe iparkodott, gondolván, hogy zsírosbödön felé nyomakszik, de a

betonozók közül Rajtad kívül egyetlen, aki egyszerre tudott homokból várat építeni, még nem is másik kézzel és fél szívvel, hanem egyazon a gesztussal, egyforma odaadással betont keverni.” Ez a kötet hű lenyomata mindennek: „Így lesz egyformán fontos része szellemi és kéziratok hagyatéknak a megfontolt mondatokban csordogáló külpolitikai elemzés, a státustörvény, a politikai-elméleti vitacikk és a filozófiai tanulmány.”

A kötet rendkívül fontos részét alkotja a legkülönfélébb műfajú visszaemlékezések, interjúk gyűjteménye, melyek a személyes történeteket beszélik el. Ezek nélkül a tanulmányok sem jelentenék ugyanazt. Megismerhetjük a Ceaușescu-korszakban erdélyi magyarként felnövekvő fiatal embert, akinek korai élménye a szabadság szűk korlátainak megtapasztalása. A hatalomnak való teljes kiszolgáltatottság, amellyel azonban kellő bátorsággal és körütekintéssel együtt lehet élni, amennyiben az ember meg tudja őrizni belső függetlenségét. Útkeresésében láthatjuk az erdélyi magyarságnak az értelmiségének a kényszerpályáit, a megmaradás útjait, és a '80-as évek legfájóbb kérdésfelvetését: „menni vagy maradni”?

Jön a rendszerváltozás, amely már Magyarországon éri, s látjuk, hogyan lesz a filozófusból, a szabadságot kereső ellenzékiből, „másként gondolkodóból” lépésről lépésre politikai elemző, diplomata és politikus: ellenzéki szakértő, majd kormányprogramot alkotó, kormányhivatalt vállaló államférfi. Olyan államférfi, akit azonban sohasem a nyilvánosság, hanem a hatalmas feladat és az elvégzendő munka érdekel.

A Lőrincz Csaba életéhez szorosan köthető tanulmányok, külpolitikai tárgyú interjúk lépésről lépésre mutatják be azokat a gondolatsorokat, amelyek ezt a pályát alakították. Van itt tanulmány a kurd kérdéstről, az erdélyi magyar politikáról és a nemzeti érdek érvényesítéséről az euroatlanti közösségben. A dokumentumok között egyaránt megtaláljuk a Securitate által róla őrzött feljegyzéseket és a főműveként számontartott státustörvényt. Ha csak a gondolatok gazdagságát tekintjük is, hatalmas életmű!

Lőrincz Csaba hitt abban, hogy megváltozhat a magyar nemzet sorsa, ha erre – egybeként – van kormányzati szándék. Megoldható az autonómia kérdése is, mert meg lehet találni az ehhez szükséges szö-

vetségeket, eszközöket. Ezt a hitet fordította le a gyakorlat nyelvére.

A szó legszorosabb értelmében idealista volt, aki jó célokra tette fel az életét. Ám nem elégedett meg az elmélettel, az ideológiai tervezőasztalról lekerült gondolat kísérleteknek a valóságra történő ráerőszakolásával. Nem ebben látta az értelmiség feladatát. Az ezekhez a célokhoz vezető utat nagy realitásérzékkel közelítette meg.

A kötet mindemellett sokkal többet mond el a rendszerváltozás-kor színre lépő politikusnemzedék indíttatásairól és vágyairól, álmairól és sorsáról, történetéről és választásairól, mint sok-sok szociológiai felmérés, vagy az itt-ott feltűnő, történelminek szánt, de a távlat hiánya miatt még „korai” tanulmányok. Egyre profibb – és egyre gondolattalanabb – közéletünknek van mit tanulnia Lőrincz Csabától.

SZENTPÁLY-JUHÁSZ MIKLÓS

(Szerkesztette Borsi-Kálmán Béla, Filep Tamás Gusztáv és Zelei Miklós, A Kisebbségekért – Pro Minoritate Alapítvány – Méry Ratio Kiadó, Somorja, 2010, 760 oldal, 4900 Ft)

NYÍRI KRISTÓF: *Kép és idő*

Ha a filozófia iránt érdeklődő olvasó úgy érzi, Nyíri Kristóf új köny-

vének címe a *Lét és időre* rezonál, az nyilván nem a véletlen műve. Bár az öt tanulmány magában foglaltó kötet célkitűzése természetesen nem olyan grandiózus, mint a fiatal Heideggeré, a két műben feltétlenül közös, hogy alapvető változásokra kívánják ráirányítani a figyelmet a nyugati ember lét-, illetve önmegértésében. És közös az is, hogy mindkét szerző lényegesen többet beszél az általa választott cím első tagjáról, mint a másodikként szereplő időről: míg Heideggernél a lét fogalma, addig Nyírinnél a képek játsszák a cím- és főszerepet.

Nyíri Kristóf rendhagyó alakja a hazai filozófiai életnek. Iskolázottsága a „szigorúbb” angolszász irányzatokhoz köti, és a kontinentális iskolákra jellemző esszéisztikus felfogással szemben tudományos igénytelenséggel műveli a filozófiát. Az analitikus filozófia tipikus képviselőitől eltérően viszont nem vádolható a történeti érzék hiányával. Munkáiból rendre visszaköszön az esztétikai, sőt időnként kultúrtörténeti érdeklődés, legyen szó akár a közép-európai bölcséleti hagyományról, a magyar szellemi élet méltatlanul háttérbe szorult kiválóságairól vagy Nyíri legfontosabb „hőséről” és kutatási területéről: Wittgensteinről. A történetiség iránti figyelem a jelen kötet gondolati ívét is meghatározza: Nyíri a kommunikáció technológiájának változásaiból kiindulva arra keresi a választ, milyen hatást gya-